

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA BADIY IJODIY
QOBILIYATLARINI SAHNALASHTIRISH FAOLIYATI VOSITASIDA
SHAKLLANTIRISH.**

Israilova Xusnida Adilovna, p.f.b.f.d., (PhD).

Qo'qon universiteti Andijon filiali

Pedagogika va jismoniy madaniyat kafedrasi katta o'qituvchisi.

e-mail: israilovaxusnida@gmail.com

Yakubova Mohiraxon Abduxalim qizi

Qo'qon universiteti Andijon filiali

"Maktabgacha ta'lim" yo'nalishi 2-bosqich talabasi.

Tel: (97) 816 00 88

e-mail: yakubovamohira334@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu tezis maktabgacha yoshdagi (3-7 yosh) bolalarning badiiy ijodiy qobiliyatlarini sahnalashtirish faoliyati orqali shakllantirishning nazariy asoslari va amaliy usullarini o'rganadi. Tadqiqotda sahnalashtirish (dramalashtirish, rolli o'yinlar, qo'g'irchoq teatri, improvizatsiya) badiiy ijodkorlikni rivojlantirishning samarali vositasi sifatida qaralib, uning bolalarning tasavvur olami, ifoda vositalari, estetik idrok va ijodiy fikrlash qobiliyatlariga ta'siri tahlil qilinadi. Kuzatuv va eksperimental ishlash usullari asosida o'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tizimli sahnalashtirish faoliyati bolalarda badiiy ifodachilikni 62%, obrazli fikrlashni 55%, kreativ yechim topish qobiliyatini 48% oshirgan. Tezisdan maktabgacha ta'lim muassasalarida "Badiiy-Ijodiy Laboratoriya", "Kichik Aktyorlar Maktabi" va "Folklor-Insoniyat Teatri" kabi innovatsion shakllarni joriy etish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha yosh, badiiy ijodiy qobiliyatlar, sahnalashtirish faoliyati, dramalashtirish, rolli o'yinlar, estetik tarbiya, kreativlik, tasavvur.

1. Kirish

Maktabgacha yosh - bu bolaning badiiy ijodiy qobiliyatlarining asosiy poydevori shakllanadigan eng muhim davrdir. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, erta yoshda rivojlantirilgan badiiy ijodkorlik kelajakda bolaning nutqiy, kommunikativ, kognitiv va hissiy sohalarini muvaffaqiyatli rivojlanishini ta'minlaydi. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim davlat standartlarida "Badiiy-estetik rivojlanish" sohasi alohida o'rin tutib, bolalarda badiiy idrok, ijodiy ifoda va estetik saviyani shakllantirish ko'zda tutilgan.

Sahnalashtirish faoliyati - bu bolalarni badiiy ijodkorlikka yo'naltirishning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi. U bolaga nafaqat tomoshabin, balki faol ijodkor sifatida harakat qilish imkoniyatini beradi. L.S. Vygotskiyning ta'kidlashicha, "o'yin - bu bolaning boshqaruvchi faoliyati bo'lib, unda u ijodkor sifatida harakat qiladi" (Vygotskiy, 1978). Shu nuqtai nazardan, sahnalashtirish bolaning ichki dunyosini ifodalash, o'z his-tuyg'ularini obrazlar orqali yetkazish va murakkab hayotiy vaziyatlarni badiiy vositalar yordamida hal qilish imkoniyatini yaratadi.

2. Metodologiya

Tadqiqot 2023-2024 o'quv yilida Andijon viloyatining 5 ta maktabgacha ta'lim muassasasida olib borildi. Tadqiqotga 3-7 yoshdagi 150 nafar bola jalb qilindi.

Tadqiqot usullari:

1. Nazariy tahlil - badiiy ijodkorlik, maktabgacha pedagogika va dramapedagogika sohasidagi adabiyotlarni o'rganish
2. Pedagogik kuzatuv - bolalarning sahnalashtirish faoliyatidagi harakatlarini tizimli kuzatish
3. Eksperimental ishlash - nazorat va eksperimental guruhlarda sahnalashtirish dasturini amalga oshirish
4. So'rovnoma - tarbiyachilar va ota-onalarning fikrlarini o'rganish
5. Mahsulotlar tahlili - bolalarning badiiy ijodiy mahsulotlarini (rasmlar, qo'g'irchoqlar, kostyumlar) baholash

Eksperimental dastur quyidagi bosqichlardan iborat edi:

Bosqich I: “Tasavvur dunyosi” (3 oy) Oddiy rolli o‘yinlar. Qo‘g‘irchoqlar bilan dialog. Ovoz va harakatlar bilan ifodalash.

Bosqich II: “Badiiy obrazlar” (3 oy) Xalq ertaklarini dramalashtirish. Harakterlarni yaratish. Ssenariy asosida ijro etish.

Bosqich III: "Kreativ improvizatsiya" (3 oy) Erkin mavzularda sahnalashtirish. Kostyum va dekoratsiyalar yaratish. Musiqa va raqs elementlarini qo‘shish

3. Natijalar va tahlil

3.1. Badiiy ijodiy qobiliyatlar rivojlanishi

Eksperimental guruh bolalarida quyidagi ijobiy o‘zgarishlar kuzatildi:

3.1.1. Tasavvur va fantaziya

87% bolalarda tasavvur boyligi sezilarli darajada oshdi.

79% bolalar mavhum tushunchalarni (sevgi, do‘stlik, jasorat) badiiy obrazlar orqali ifodalay olishdi.

Original syujetlar yaratish qobiliyati 3 baravar ortgan.

3.1.2. Badiiy ifoda vositalari

Mimika va pantomima qobiliyati: 45% → 82%

Ovozni rang-barang ifodalash: 38% → 77%

Harakatlarning badiiyligi: 41% → 79%

3.1.3. Kompozitsion fikrlash

Syujetni mantiqiy rivojlantiradigan bolalar soni: 34% → 73%

Personajlar o‘rtasidagi munosabatlarni chuqur talqin qilish: 28% → 68%

Dramatik vaziyatlarni yaratish va ularni hal qilish: 31% → 71%

3.2. Yosh guruhlari bo‘yicha natijalar

3-4 yosh (kichik guruh):

Oddiy rollarni o‘zlashtirish: 89%

Qo‘g‘irchoqlar orqali o‘zini ifodalash: 92%

Kichik hikoyalarni sahnalashtirish: 76%

4. Muhokama

4.1. Sahnalashtirishning badiiy ijodkorlikka ta'sir mexanizmlari

4.1.1. Transformatsiya jarayoni. Sahnalashtirishda bola o'zini boshqa qahramon o'rniga qo'yadi. Bu transformatsiya jarayoni uning tasavvur olamini kengaytiradi va turli badiiy obrazlar yaratishga o'rgatadi. J.Piagetning "o'zini boshqa o'rniga qo'yish" konsepsiyasiga muvofiq, bu bolaning kognitiv moslashuvchanligini oshiradi.

4.1.2. Polifonik ifoda. Sahnalashtirish bolaga bir vaqtning o'zida bir nechta ifoda vositalaridan (so'z, harakat, mimika, ovoz) foydalanish imkoniyatini beradi. Bu "polifonik ifoda" badiiy ijodkorlikning asosiy tamoyili hisoblanadi.

4.1.3. Emotsional tajriba. Har bir badiiy obraz o'ziga xos hissiy dunyoga ega. Bolalar turli qahramonlarni jonlantirish orqali hissiy tajribalarni boyitadi, bu esa ularning badiiy ifodasiga chuqurlik va hayotiylik bag'ishlaydi.

4.2. Madaniy kontekstdagi ahamiyati

O'zbek xalq og'zaki ijodining boy merosi (ertaklar, latifalar, dostonlar) sahnalashtirish uchun cheksiz material manbai hisoblanadi. Bolalar o'z milliy madaniy merosini badiiy vositalar orqali o'rganish va yangi talqinlar yaratish orqali nafaqat badiiy, balki milliy-ma'naviy qadriyatlarga ham e'tiborli bo'lishadi.

5. Amaliy tavsiyalar

5.1. Maktabgacha ta'lim muassasalari uchun

1. "Badiiy-ijodiy laboratoriya" tashkil etish:

Maxsus sahna maydonchasi. Kostyumlar va rekvizitlar burchagi. Qo'g'irchoq teatr studiyasi. Ovoz yozish va video suratga olish uskunalari.

2. "Kichik aktyorlar maktabi" dasturi:

Haftada 2 marta 30 daqiqadan sahnalashtirish mashg'ulotlari. Yosh guruhlariga moslashtirilgan dasturlar. Professional aktyorlar va rejissyorlar ishtirokida master-klasslar

5.2. Tarbiyachilar uchun metodik tavsiyalar

1. Bosqichma-bosqich yondashuv:

Birinchi bosqich - oddiy rolli o'yinlar, qo'g'irchoqlar bilan ishlash

Ikkinchi bosqich - qisqa hikoyalarni dramalashtirish, harakter yaratish

Uchinchi bosqich - to'liq metrajli sahnalashtirish, improvizatsiya

2. Individual yondashuv:

Har bir bolaning ijodiy imkoniyatlarini hisobga olish

Kuchli tomonlarini rivojlantirish, zaif tomonlarini qo'llab-quvvatlash

Har bir bola uchun shaxsiy ijodiy rivojlanish plani tuzish

3. Integratsiyalashgan yondashuv:

Sahnalashtirishni boshqa faoliyat turlari (rassomchilik, musiqa, raqs) bilan bog'lash

Mavzuiy dasturlar yaratish (masalan, "Tabiat haftasi" uchun ekologik spektakl)

5.3. Ota-onalar uchun tavsiyalar

1. Uyda ijodiy muhit yaratish:

Kichik sahna yoki spektakllar uchun burchak tashkil etish

Oddiy kostyumlar va rekvizitlar to'plami tayyorlash

Bolani tomosha qilishga undash emas, balki o'zi ijod qilishga rag'batlantirish

2. Oilaviy sahnalashtirishlar:

Haftada bir marta oila a'zolari bilan kichik spektakl tayyorlash

Bayramlar uchun maxlas oilaviy dasturlar yaratish

Bolaning yaratgan asarlarini videoqa yozib, "oilaviy kinoteatr" tashkil etish

3. Madaniy tadbirlarga jalb qilish:

Bolani bolalar teatrlariga olib borish

Spektakldan keyin unda ko'rganlari haqida suhbatlashish

Bolani o'z talqinlarini yaratishga undash

6. Xulosa

1. Sahnalashtirish faoliyati maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishning eng samarali vositalaridan biridir.

2. Tizimli sahnalashtirish faoliyati bolalarda nafaqat badiiy ifoda, balki kommunikativ, kognitiv va hissiy sohalarni ham rivojlantirishga yordam beradi.
3. O'zbekistonning boy madaniy merosi sahnalashtirish faoliyati uchun nodir material manbai bo'lib, bolalarni nafaqat badiiy, balki milliy-ma'naviy jihatdan ham tarbiyalash imkoniyatini beradi.
4. Maktabgacha ta'lim muassasalarida "Badiiy-ijodiy laboratoriya", "Kichik aktyorlar maktabi" kabi innovatsion shakllarni joriy etish bolalarning badiiy ijodiy salohiyatini yanada samarali rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim-tarbiya sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. – 2021-yil 5-noyabr. № PQ-5237.
2. Vygotskiy, L.S. Tafakkur va nutq. – T.: O'qituvchi, 1978.
3. Elkonin, D.B. Psixologiya o'yini. – Moskva: Pedagogika, 1978.
4. Piaget, J. The Origins of Intelligence in Children. – New York: International Universities Press, 1952.
5. Qo'ychiyeva.Z.A (2025). "Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining o'quvchilar nutqini o'stirishga metodik tayyorgarligini rivojlantirish" Andijon. "Omadbek print".
6. Qo'ychiyeva.Z.A (2025). "Boshlang'ich sinflarda Rolli o'yinlardan foydalanishning o'quvchilar nutqini rivojlantirishdagi ahamiyati". Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi.
7. Qo'ychiyeva.Z.A (2025). "Boshlang'ich sinf ona tili darslarida o'quvchilar nutqini o'stirishning metodik asoslari". Musurmonova, O. Bolalar psixologiyasi va rivojlanishi. – T.: O'qituvchi, 2021.
8. Hasanov, A. Maktabgacha yoshdagi bolalarni kasbga yo'naltirish: nazariya va amaliyot. – T.: Fan, 2020.

9. Nurmatov, T. Kasbiy orientatsiya: bolalikdan kasbgacha. – T.: Ma'naviyat, 2022.
10. O'zbekiston Pedagogika Fanlari Ilmiy-Tadqiqot Instituti. Maktabgacha ta'lim monitoringi hisoboti. – T.: O'zPFITI, 2023.
11. World Bank. Early Childhood Education and Care: International Perspectives. – Washington: World Bank, 2021.
12. OECD. Starting Strong 2017: Key OECD Indicators on Early Childhood Education and Care. – Paris: OECD Publishing, 2017.
13. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2021: Non-state Actors in Education. – Paris: UNESCO, 2021.
14. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. "Maktabgacha yoshda kasbiy yo'naltirish" metodik qo'llanma. – T.: 2023.